

ABANSPROPAUS

Lo que vòl conéisser lo sens d'un mot de sa lenga consulta un diccionari de sa lenga. Lo que s'interèssa a quina lenga que siá deu consultar los diccionaris d'aquela lenga. Çò qu'èra normal per las autras lengas o èra pas per l'occitan. O èra pas fins a uèi. O es ara, de mercé aiceste *DICCIONARI GENERAL OCCITAN* de Cantalauca.

Amb la parucion de sa *GRAMATICA OCCITANA*, en 1935, Loís Alibèrt obriguèt lo talh. Despuèi, d'obratges de tota mena - *estudis lingüistics, gramaticas, lexicis, diccionaris bilingües* - pareisson regularament. Se'n cal regaudir e encorar totes aqueles que pòrtan lor pèira a l'edifici. La que nos pòrta Cantalauca es pas de las mendres : nos porgís lo diccionari **unilingüe** que tant nos fasiá sofracha, e que permet enfin a la lenga occitana de tornar trobar sa plaça e sa dignitat demest las autras.

Conten dins las 100 000 entradas que cobrisson - *que ieu crega* - la màger part dels camps lexicals de la lenga. Son lèumens acompanhadas de sinonims, sovent tota una tièira, que constituïsson una de las riquesas de l'obratge. L'utilizator ne descobrirà a proporcion las possibilitats immensas, ni per qualques insufisenças o omissions inevitablas, qu'una lenga viva s'enriquís de contunh.

Una altra de las caracteristicas màgers del diccionari es de presentar una lenga fisabla. Sabi qu'es un qualificatiu fòrt discutible. Sabi tanben l'istòria de nòstra lenga « *mespresada* » coma o disiá Pèi de Garròs al sègle XVI. D'autres, après el, prenguèron sa defensa dins un context de mai en mai desfavorable ; i agèt ça que la qualques renaissenças literàrias que, per fôrça, foguèron passadissas.

Ni per tot, lo pòble contunhava de parlar sa lenga, que se transmetiá d'aurelha, de generacion en generacion, se transformava pauc a pauc, se diversificava. Es aital qu'apareguèron totes aquelas isoglòssas que nos susprenon mai d'un còp. Consí comprene que d'una part d'un riu, d'una rota, d'un puèg... emplegam tal mot, tala expression, tala estructura... e pas de l'autra part ? Un fenomèn fòrt complèx, que coneisson tanben d'autres lengas ; fenomèn que, inevitablament, amòda de particularitats sintaxicas, foneticas o lexicalas. Totes aqueles parlars son autenticos, e los devèm respectar - *que lo nòstre i es demest !* - mas son de variants d'una lenga comuna qu'a besonh d'una cèrta unitat per èsser reconeguda e respectada ela tanben.

Per aquò far, se cal apevar a l'encòp sus l'etimologia e sus la literatura. Quina literatura ? Per bon astre, avèm la dels trobadors, que faguèron de la lenga occitana la lenga de cultura dels sègles XII e XIII dins Euròpa tota. Consí téner pas compte de nòstra referéncia literària pus egrègia - *e mai aquela lenga siá venguda arcaïca* - per elaborar un diccionari que pòsca a son torn servir de referéncia ?

Es estat lo biais de trabalhar de Cantalauca, qu'a tengut compte tanben de l'evolucion de las autras lengas romanicas, per nos presentar una lenga modèrna de comunicacion e de cultura, e qu'a servada son especificitat sintaxica, fonetica, lexicala e grafica, valent a dire son identitat.

Suffís de legir qualques tròces de l'obratge per se mainar de sa modernitat e de la facultat d'adaptacion de la lenga. I trobam de tèrmes d'espòrt, de medecina, de cosina, d'agricultura, de lingüistica, de botanica, de fisica, d'informatica, de quimia... De milieirats pòdon semblar novèls, que lo vocabulari dels cadajorns es repetitiu, categorial e limitat, mas son tan nòstres coma los autres e pas jamai senhalats coma neologismes. Son gaireben totes panoccitans, venguts de las doas lengas maires comunas, lo latin e lo grèc, qu'an donats los mots tecnicos e scientificos de las lengas latinas d'Euròpa e de plan maitas, latinas o pas. Es aital, amb lor apellacion latina que figuran las plantas, las èrbas, las flors, los campairòls, los aucèls, los autres animals... Puslèu que de donar una definicion qu'auriá subrecargat lo diccionari, tament aqueles tèrmes son

nombroses, Cantalauza a facha la causida de la referéncia universalá que permetrà als interessats de cercar dins d'obratges especializats, mas a pas mancat, còp o autre, d'apondre abans lo latin un tèrme popular de lenga parlada.

Es per aquò qu'es un **DICCIONARI GENERAL**, un diccionari de l'occitan larg, que fòrça tèrmes, scientificos o pas, son tan provençals, gascons, lemosins, bernesos o auvernasses... coma lengadocians. Pus precisament, per aiceste parlar, Cantalauza a ensajat de restablir las formas o las acepcions pus etimologicas, e mai se l'evolucion semantica d'una lenga es un fenomèn natural, que los òmes e las societats càmbian.

Mas quand los òmes d'un país an apresat lor lenga pas que d'aurelha, sens la saber legir ni mai l'escriure - *coma es estat lo cas fins a uèi per la màger part dels Occitans* - los mots se descaminan. Avèm l'exemple del mot d'origina gallesa **barta** (*bartigal*) : après l'adoncion del sufix occitan **-as**, la lenga populara a sovent emplegat **bartàs** amb l'acepcion derivada de « boisson negre » que designa lo « prunelièr ». Al jorn de uèi, dins la practica quotidiana, estant que los prunelièrs creisson per las randas o pels valats, **bartàs** es utilizat a l'encòp per dire « *boissonalha, tèrme, randa, randura, rasa, valat, campat de genèstes...* ». Sens can per far las viras, ont va lo tropèl ? Sens diccionari per nos senhalar lo camin, nos far conéisser los tèrmes pus apropiats, nos ajudar a defugir los emplecs aproximatius, abusius o falses, ont va la lenga ?

Es estada la tòca de Cantalauza despuèi mai de trenta ans, despuèi que se trachèt que lo parlar qu'aviá ausit tanlèu nàisser - *quitament abans nàisser* - de la boca de sa maire albigea e de son paire roergàs, èra pas lo « *patés* » que totes disián. Èra una lenga, tan vertadièira coma las autras sièis que coneis, la pus **legitima** per el e per tot un pòble. Aquela presa de consciéncia foguèt un moment decisiu de sa vida. Lo menèt a avalorar sa pròpria practica - *que jamai èra pas estada interrompuda* - , a inventariar sas errors e sas mancas, a se lançar enfin dins un trabalh de reconquista de la lenga amb la voluntat fèrma de ne far profitat los que, coma el, la vòlon conéisser melhor, e benlèu la parlar e l'escriure melhor. Se metèt alara a l'estudiar, a legir, a cercar, a escriure e a revirar, a partir del grèc, del latin, de l'anglés, del polonés, del francés.

Après abandonar l'ensenhament de l'anglés per ensenhar exclusivament l'occitan, alestiguèt un desenat de recuèlhs de vulgarizacion per sos 300 escolans. Après propausar en van (*a l'amassada generala de l'I.E.O de las annadas 1970 a Tolosa*) de montar una còla de lingüistas per corregir e completar lo diccionari d'Alibèrt (*li respondèt lo burèu de l'amassada que « calia pas tocar a l'Alibèrt ! »*), Cantalauza decidiguèt de publicar, amb l'ajuda de Ramon Chatbèrt, en 1979, un lexic illustrat (*15 000 mots - 15 000 images*), **ja unilingüe**.

Inspector pedagogic regional de lengas a EDUCACION E CULTURA, especialista d'audiovisual e d'audiooral, propausèt en 1980 un metòde modèrn per aprener scientificament d'aurelha l'occitan, metòde vengut tròp lèu e demorat inedit, mas bravament eficaç suls 300 escolans seus. De 1980 a 1990, entrepenguèt de far de reviradas, per exemple la dels quatre Evangèlis, a partir del grèc, puèi las de *Qohelèt*, del *Libre de Jòb* e del *Cant dels cants*.

Lancèt alara l'integrala de Bodon en occitan e en francés, mas poguèt pas far publicar la revirada anglesa de *Catòia* per Geoffrey Hull (Austria). Faguèt maitas reviradas e, en 1990, publicuèt un recuèlh lingüistic de 600 paginas grand format, **AUX RACINES DE NOTRE LANGUE** (*les langues populaires des Gaules de 480 a 980*) per recampar los nòstres manuscrits pus ancians, servats per còp d'astre, en França o a l'Estrange, e de fòrt mal consultar. Los 1600 exemplars foguèron agotats sulcòp, escampilhats pels cinc continents.

De 1990 a 1997, contunhèt sas reviradas d'òbras mèstras anglosaxonas o francesas ; farguèt, a partir de 43 mots de la vida correnta, un glossari pichonèl, *Comment le dire en occitan ?* per donar una idèa de la riquesa lexicala de nòstra lenga ; puèi, un librilhon, *Où l'òme !* sus la vida privada extraordinària dels animals que nos enròdan e nos agachan.

En 1997, publicuèt un estudi lingüistic de 200 paginas grand format, *Du Galloroman parlé au VIIIe siècle à l'occitan écrit du Xe* a partir dels glossaris alemands de Reichenau et de Kassel (*sègles VII e VIII*), del manuscrit de Boecis (960) e del manuscrit de la Passion de Clarmont (980)...

Après publicar d'autres libres e manuals per las escòlas, après legir los sièis volums del Provençal Just Rainoard, *Choix des poésies originales des troubadours* (1816), après estudiar minimosament, d'annadas dereng, los autres sièis volums de son *Lexique roman* (1844), après trabalhar pendent mai de 30 ans de contunh amb son mèstre e amic Ramon Chatbèrt - *sens parlar de sas relacions amb mantun lingüista e universitari* - , mai que mai amb son amic, lo paure Cristian Anatòli, après totas aquelas annadas de preparacion, començèt, en 1996, e sens brica polsar, la redaccion definitiva e informatizada del diccionari general qu'avèm ara a nòstra disposicion.

I trobam los tèrmes vertadièrs e fisables que nos permetràn d'evitar tantes e maites barbarismes, tantes e maites francismes, coma **calhetada** e **calhetar** (*e non pas « nuança » e « nuançar »*), **glotona de pression** / **confidor de pression** (*e non pas « cocòta minuta »*), **entrvat** (*e non pas « handicapat »*), **remolada** (*e non pas « maïonesa »*), **mandre** (*e non pas « manivèla »*), **conglaç** (*e non pas « banquisa »*) etc.

I trobam de tèrmes o d'accepcions pauc coneguts o desoblidats, mas que pòdon far servici dins la lenga de uèi, coma **acomolòfi** de veïculs (*encombrament gròs de circulacion*), **brutlèu** (*mena de vin caud aromatizat o mescla de liquor fòrta amb diferents ingredients, equivalent de l'anglicisme « punch » que nos fa pas brica besonh*), **s'arotar** (*s'encaminar / se metre en rota*), **transportar** (*passar la data prevista per enfantar o per pichonar*), **s'acapar** (*s'aplatassar de ventres per beure a una font quand se parla de personas*) / *baissar lo cap per beure a un riu quand se parla d'animals*) etc.

I trobam, dins las ricas entresenhas de las 26 paginas d'introduccion, de precisions importantas sus la formacion dels mots, suls nombroses diminutius e augmentatius, sus d'unas particularitats de nòstra lenga.

I trobam, dins lo classament alfabetic, una sensfin de prefixes e sufixes grècs e latins, tament presents dins la lenga, sovent indispensables per fargar los neologismes de la lenga modèrna.

I trobam fòrça mots venguts del gallés - *passats o pas pel latin* - , coma **artiga** que ven d'*ARTICA*, **balcon** que ven de *BALACON*, **bosiga** que ven de *BODICA*, **camion** que ven de *CAMIO*, **bana**, **barta**, **blaca**, **garra**, **gavèla**, **landa**, **senda**, **trauc**, **tuna**... e fòrça maites, que l'origina gallesa de totes es pas sistematicament senhalada.

I trobam d'explicacions preciosas sus l'istòria e l'evolucion lexicala de la lenga, a las intradas **borrica**, **farcit** (*Epistòlas farcidas*), **Formulas de conjuracion**, **galloroman**, **glossari**, **juvar**, **roman**, **Stabat mater**, **tornar**, **tròp**, **Valenciennes (Lo Jonàs de Valenciennes)**, etc.

I trobam fòrça occitanismes e fòrça exemples, mai que mai de lenga parlada. Se son pas totes indispensables, pòrtan a l'obratge una originalitat suplementària e, subretot, donan vida a la lenga.

I trobam, a la fin de tala o tala letra, un document illustrat excepcional, que completa encara mai la coneissença de nòstra lenga e de sas originas.

Fin finala, trobam dins lo diccionari çò que tant esperàvem despuèi un brieu, la lenga occitana tornarmai egala a las autras e virada cap a deman. Son aventura mai que millenària contunha e contunharà se, quand avèm l'estructura, l'expression o lo tèrme plan nòstres, renonciam pas a los emplegar, e mai se nos cal cambiar qualques abituds. Contunharà se renonciam pas a la parlar, a la cantar, a la legir, a l'escriure, mas tanben a la promòure e a l'adaptar a l'evolucion del Mond.

Coma totes los diccionaris, aiceste deurà èsser actualizat periodicament. Pel moment, saludem e mercegem son autor, que corona son abondosa activitat creatritz en fasant als Occitans, als occitanistas, als romanistas de pertot un present inestimable.

Sèrgi Gairal